

UN FRAGMENT DE CENTURĂ ? REALIZAT DIN MONEDE ROMANE IMPERIALE AFALAT ÎN COLECȚIA MUZEULUI JUDEȚEAN VÂLCEA

Silviu I. PURECE

A girdle? Fragment made of roman imperial coins kept in the collection of the County Museum of Vâlcea¹

In this article we discuss about a girdle fragment made with 12 roman imperial coins from Maximinus Thrax to Philippus Arabs. We think that this girdle fragment is a reflection of a hoard structure. The hoard was probably found in the Vâlcea County.

Ne dorim în cele ce urmează să scoatem la lumină un fragment de tezaur aflat în colecția numismatică a Muzeului Județean Vâlcea. Este vorba de un lot de 12 monede romane imperiale înregistrate între numerele de inventar 661-672. Cele 12 monede au fost asamblate de către descoperitor, alături de alte piese pe care nu le mai cunoaștem astăzi, într-o centură ?. Din păcate în registrul inventar al muzeului nu se consemnează nici o informație privind locul exact al descoperirii dar acesta credem că se situează pe teritoriul actualului județ Vâlcea. În general marea majoritate a pieselor din Muzeu au ajuns în colecție fie prin intermediul cercetărilor arheologice făcute pe raza județului fie din confiscările făcute de către fosta miliție comunistă.

Pentru a putea fi prinse în centură, monedele au fost perforate în trei sau patru părți², fiind prinse mai apoi între ele cu câte trei verigi din argint. Monedele au fost dispuse cu aversul către partea exterioară a centurii, cea care era vizibilă în momentul purtării, încercându-se dispunerea într-o poziție cât mai verticală a busturilor împăraților. Perforarea monedelor a fost făcută, probabil, cu un instrument acționat electric care a afectat în locul perforării o mare parte din monede datorită temperaturii înalte create în momentul desfășurării procesului. Pentru a nu strica aspectul estetic al produsului final perforarea a fost făcută dinspre revers către avers dovadă fiind faptul că numai reversul a fost afectat local în timpul procesului de găurire.

Revenind la lotul de monede, prezentăm catalogul acestora, păstrând ordinea în care ele apar înșirate în fragmentul de centură, numerotarea începând din partea dreaptă sus a șirului:

1. MAXIMINUS THRAX

Av.: MAXIMINVS PIVS AVG GERM; Rv.: PROVIDE-NTIA AVG

RIC IV/II, nr.: 20, ROMA, martie-aprilie 238, D, A: 8, diam.: 20x21mm.

Descriere: Providentia spre stânga ținând o baghetă deasupra globului și cornucopie. Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.

Număr de inventar: 661.

2. PHILIPPUS ARABS

Av.: IMP M IVL PHILIPPVS AVG; Rv.: FELICI-TAS TEM[P]

RIC IV/III, nr.: 31, ROMA, 244-247, ANT, A: 1, diam.: 23x20mm.

Descriere: Felicitas în picioare spre stânga ținând un caduceu lung și cornucopie

Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.

P din TEMP a dispărut în urma perforării.

Număr de inventar: 662.

3. GORDIANUS III

Av.: IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG; Rv.: VIRTVTI AVGVSTI

RIC IV/III, nr.: 95, ROMA, 241-243, ANT, A: 12, diam.: 21x23mm.

Descriere: Hercules nud, în picioare spre dreapta, sprijinindu-și mâna dreaptă de șold iar pe cea stângă de măciuca așezată pe o stâncă; în spate blană de leu.

Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.

Număr de inventar: 663.

¹ For entire English version see: Silviu I. Purece, *A girdle? Fragment made of roman imperial coins kept in the collection of the County Museum of Vâlcea*, in *Studia in honorem Demetrii Protase*, Cluj-Napoca, 2006, p. 537-554.

² Marea majoritate a pieselor prezintă trei perforații. Doar monedele cu numărul 4 și 6 prezintă câte patru perforații. *Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica*, II, 2005, p. 81-87

4. PHILIPPUS II ARABS

Av.: M IVL PHILIPPVS CAES; Rv.: PR[I]NCIPI I-VV[E]NT

RIC IV/III, nr.: 218d, ROMA, 244-246, ANT, A: 7, diam.: 22x21,5mm.

Descriere: Philippus II în picioare spre stânga ținând globul și un stindard.

Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.

Primul I din PRINCIPI și prima hastă a lui N au dispărut datorită aplicării unei lipituri peste, probabil, o încercare de perforare la care s-a renunțat ulterior. E din IVVENT a dispărut în urma realizării unei perforații.

Număr de inventar: 664.

5. PHILIPPUS ARABS

Av.: IMP M IVL PHILIPPVS AVG; Rv.: AEQVITAS AVGG

RIC IV/III, nr.: 27b, ROMA sau 82 ANTIOCHIA, 244-247, ANT, A: 1, diam.: 21,5x21,3mm.

Descriere: Aeqvitas ținând balanța și cornucopiae.

Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.

Număr de inventar: 665.

6. PHILIPPUS ARABS

Av.: IMP M IVL PHILIPPVS AVG; Rv.: ROMAE AETERNAE

RIC IV/III, nr.: 44b, ROMA, 244-247, ANT, A: 12, diam.: 23x22mm.

Descriere: Roma așezată spre stânga ținând Victoria și sceptru; sub scaun se află un scut.

Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.

Număr de inventar: 666.

7. GORDIANUS III

Av.: IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG; Rv.: PMT-RP V COS II PP

RIC IV/III, nr.: 89, ROMA, 241-243, ANT, A: 12, diam.: 22x21mm.

Descriere: Apollo, cu bustul gol, așezat spre stânga ținând o ramură și sprijinindu-și cotul stâng pe o liră.

Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.

Număr de inventar: 667.

8. PHILIPPUS ARABS

Av.: IMP M IVL PHILIPPVS AVG; Rv.: ROMAE AETERNAE

RIC IV/III, nr.: 44b, ROMA, 244-247, ANT, A: 6, diam.: 24x22mm.

Descriere: Roma așezată spre stânga ținând Victoria și sceptru; sub scaun se află un scut.

Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.

Număr de inventar: 668.

9. PHILIPPUS ARABS

Av.: IMP M IVL PHILIPPVS AVG; Rv.: SECVR-IT ORB[I]S

RIC IV/III, nr.: 48b, ROMA, 244-247, ANT, A: 6, diam.: 22x21mm.

Descriere: Securitas așezată spre stânga ținând un sceptru și sprijinindu-și capul în mâna stângă.

I din ORBIS a dispărut în urma perforării.

Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.

Număr de inventar: 669.

10. GORDIANUS III

Av.: IMP CAES GORDIANVS PIVS AVG; Rv.: LIBERALITAS AVG II

RIC IV/III, nr.: 53, ROMA, 240, ANT, A: 12, diam.: 22x 21,5mm.

Descriere: Liberalitas, cu capul spre stânga, ținând abacus și cornucopiae.
Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.
Număr de inventar: 670.

11. GORDIANUS III

Av.: IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG; Rv.: FORT REDVX
RIC IV/III, nr.: 143, ROMA, 243-244, ANT, A: 8, diam.: 23x20,5mm.
Descriere: Fortuna așezată spre stânga ținând cârmă și cornucopiae; sub scaun roată.
Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.
Număr de inventar: 671.

12. PHILIPPUS ARABS

Av.: IMP M IVL PHILIPPVS AVG; Rv.: ANNONA AVGG
RIC IV/III, nr.: 28c, ROMA, 244-247, ANT, A: 6, diam.: 22,5x21,5.
Descriere: Annona în picioare spre stânga ținând spice deasupra unui modius și cornucopiae.
Bust spre dreapta, laureat, cuirasat.
Număr de inventar: 672.

După cum se poate constata din lista de mai sus, monedele aparțin împăraților Maximinus Thrax, Gordianus III și Philippus Arabs, după cum urmează: Maximinus Thrax 1, Gordianus III 4 și Philippus Arabs 7 (dintre care 1 emisă pentru Philippus II Arabs). Se poate observa că monedele au fost emise pe o perioadă nu mai lungă de 10 ani. Ce mai mare pondere în lot o au monedele emise în timpul domniei lui Philippus Arabs, ce reprezintă 58,33% din total³.

Din cele 12 monede, 11 sunt antoniniani fiind prezent, pe lângă aceștia, doar un denar emis de către Maximinus Thrax. În ceea ce privește repartizarea pe ateliere monetare se poate constata că marea majoritate a pieselor pot fi atribuite atelierului de la Roma, rămânând în discuție doar moneda cu numărul 5. Identificarea atelierelor de proveniență în cazul tipurilor monetare bătute în mai multe centre este destul de dificilă⁴. Cu toate acestea, dacă ar fi să facem o analiză stilistică a piesei numărul 5, aceasta poate fi încadrată în limitele stilistice constatate pentru atelierul de la Roma.

Din punctul de vedere al greutateii, fragmentul de centură cântărește 53,02g.

Deși cunoaștem în prezent doar un fragment din tezaur considerăm că putem face, pe baza analizelor statistice, o serie de observații interesante⁵. Se știe că, în general, un tezaur complet se prezintă grafic, din punctul de vedere al repartizării monedelor pe emitenți, sub forma clopotului lui Gauss⁶. Această reprezentare grafică nu se regăsește în cazul acestui fragment de tezaur. Modelul se verifică doar pentru partea de început a graficului, urmând apoi o creștere, ce va atinge un vârf maxim pentru domnia lui Philippus Arabs⁷. Situația prezentată mai sus nu apare în cazul nici unuia dintre tezaurele cunoscute, până acum, din provincia romană Dacia⁸.

În cazul celor mai multe dintre tezaurele din Dacia, care conțin monede emise de Gordianus III și Philippus Arabs, se poate constata că numărul pieselor emise de Gordianus III este mai mare decât cel al celor emise de Philippus Arabs⁹. Este o situație cu totul diferită față de cea redată de fragmentul nostru de tezaur.

Este ciudat de ce fragmentul de tezaur studiat de noi nu poate fi comparat grafic cu nici un alt model din Dacia. În nici un caz nu poate fi vorba de o situație creată artificial datorită faptului că dispunem în prezent doar de un fragment din acest tezaur. Nu poate fi vorba nici de o selecție făcută de descoperitor în momentul realizării centurii. Cea mai bună dovadă este faptul că monedele sunt dispuse aleatoriu fără a se

³ Vezi tabelul I.

⁴ R. ARDEVAN, V. SUCIU, D. CIUGUDEAN, *Tezaurul monetar roman „Apulum VII”*, Alba Iulia, 2003, p. 34; V. PAVEL, *Tezaurul monetar roman imperial descoperit la Alba Iulia în 1995*, în *BSNR*, 144-145 (1996-1997), 2002, p. 75.

⁵ E. PETAC, A.PĂNOIU, *Un fragment dintr-un tezaur de monede romane imperiale descoperit la Preajba Mare, Târgu Jiu, județul Gorj*, în *Litua*, VII, 1997, p. 55-61; C. PREDA, *Un nou lot de monede din tezaurul roman imperial de la Gura Padinii, jud. Olt*, în *Simpozion de numismatică*, București, 2001, p. 85.

⁶ C. GĂZDAC, *Circulația monetară în Dacia și provinciile învecinate*, Cluj-Napoca, 2002, vol. 1și 2; V. SUCIU, *Tezaure monetare din Dacia romană și postromană*, Cluj-Napoca, 2000, p. 19-63.

⁷ Vezi graficul 1.

⁸ C. GĂZDAC, *op. cit.*, vol. I, p.149-161; V. SUCIU, *op. cit.*, p. 19-63.

⁹ C. GĂZDAC, *op. cit.*, vol. I, p.149-161; V. SUCIU, *op. cit.*, p. 19-63.

ține seama de emitenți și, în consecință, de reprezentările acestora deși pot fi făcute reale diferențieri între acestea. Nu excludem însă posibilitatea ca anumite piese deteriorate să fost eliminate intenționat pentru a nu afecta aspectul general al podoabei. Credem însă că acestea nu trebuie să fi fost foarte multe.

Aspectul general al pieselor încorporate în fragmentul de centură este deosebit de bun, starea de conservare fiind foarte bună. În general starea de conservare a denarilor și antoninianilor din tezaure este bună sau foarte bună. Nici dimensiunea mai redusă a denarilor, ce au constituit principala monedă romană din argint până la Gordianus III¹⁰, nu poate fi invocată pentru o eventuală renunțare la unele piese anterioare celor prezente în fragmentul de tezaur, deoarece nu se constată o grijă deosebită manifestată de artizan pentru sortarea după dimensiuni a pieselor utilizate.

În consecință considerăm că fragmentul păstrat reflectă, în cea mai mare parte, imaginea reală a tezaurului. Este posibil ca tezaurul să înceapă cu monede emise de Maximinus Thrax, nefiind exclusă nici posibilitatea ca tezaurul să fi deținut și monede mai timpurii, care nu se regăsesc în lotul păstrat. Chiar și în acest caz nu putem coborî, însă, prea mult în timp datorită numărului lor redus ce le-a făcut să nu fie reprezentate în fragmentul de tezaur. În ceea ce privește finalul tezaurului, excludem posibilitatea încheierii sale cu monede emise de Philippus Arabs. Este probabil ca în tezaur să fi existat și emisiuni ulterioare lui Philippus Arabs, aparținând lui Traianus Decius, Trebonianu Gallus sau Volusianus¹¹. Este însă destul de puțin posibil să fi conținut și emisiuni ale lui Valerianus sau Gallienus. De altfel, în tezaurele din Oltenia sunt prezente doar trei exemplare emise de Valerianus, două aparținând tezaurului de la Olteni¹² și unul tezaurului de la Stănești¹³.

Așa cum spuneam mai sus, nu putem găsi în Dacia un corespondent pentru structura fragmentului de tezaur studiat. Cu toate acestea, anumite asemănări pot fi făcute cu tezaurul descoperit la Râureni (jud. Vâlcea)¹⁴. Acesta debutează cu două monede anterioare domniei lui Gordianus III, emise de Septimius Severus și se încheie cu o monedă posterioară lui Philippus Arabs emisă de către Trebonianus Gallus. În ceea ce privește ponderea monedelor emise de Gordianus III și Philippus Arabs în tezaur, raportul este schimbat față de lotul nostru de monede. Majoritatea pieselor au fost emise de Gordianus III (57,69%)¹⁵. După cum arătam, tezaurul deține două monede anterioare domniei lui Gordianus III și una posterioară domniei lui Philippus Arabs situație ce poate fi apropiată de cea a fragmentului de tezaur studiat.

Foarte interesant este faptul că nici unul dintre tezaurele încheiate cu monedă emisă de Traianus Decius nu se află în zona de nord-est a Olteniei, fiind însă reprezentat aici grupul tezaurelor încheiate cu monedă aparținând lui Trebonianus Gallus, prin tezaurul de la Râureni (jud. Vâlcea)¹⁶. Nu este exclus, deci, ca și tezaurul nostru să se fi fost încheiat cu o emisiune aparținând lui Trebonianus Gallus.

Analiza lotului de monede conținut de către fragmentul de centură indică un interval scurt de timp în care a avut loc emiterea pieselor conținute. În consecință nu putem vorbi despre un tezaur de acumulare, ci, dimpotrivă, este vorba de un capital curent tezaurizat. Nu putem preciza cauzele care au determinat ascunderea acestui tezaur și datorită faptului că nu cunoaștem exact care a fost cea mai târzie monedă a tezaurului dar este destul de probabil ca acesta să se fi încheiat cu emisiuni aparținând lui Traianus Decius sau Trebonianus Gallus, după cum am arătat mai sus.

¹⁰ J. P. CALLU, *Approches numismatiques de l'histoire du 3e. Siècle (238-311)*, în ANRW, II/2, Berlin, 1975, p. 602; J. P. CALLU, *La politique monétaire des empereurs romains de 238 à 311*, Paris, 1969, p. 197, 245-248.

¹¹ Numai așa putându-se corecta traseul grafic.

¹² B. MITREA, *Un document numismatic din a doua jumătate a secolului al III-lea: tezaurul de monede romane imperiale de la Olteni (jud. Vâlcea)*, în SCN, V, 1971, p. 140.

¹³ S. I. PURECE, *Tezaurul de la Stănești*, București, 2005, p. 142.

¹⁴ H. NUBAR, P. PURCĂRESCU, *Note pe marginea unui tezaur monetar din epoca romană, descoperit la Râureni, județul Vâlcea*, în *Buridava*, 1, 1972, p. 161-171.

¹⁵ Vezi tabelul II

¹⁶ H. NUBAR, P. PURCĂRESCU, *op.cit.*, p. 167; Vezi harta.

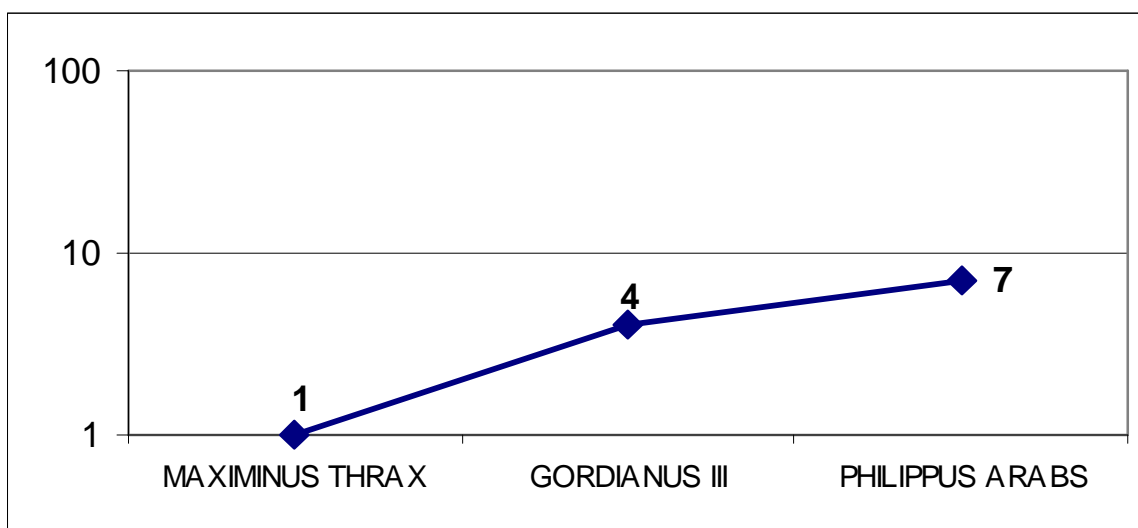
TABELUL I
FRAGMENTUL DE CENTURĂ

Emitent	Ani de domnie	Nr. de monede pentru emitentul principal	Nr. de monede pentru emitentul secundar	Total monede	Coeficient intrări monedă pe an	% din tezaur
MAXIMINUS THRAX	3	1	-	1	0,33	8,33
GORDIANUS III	6	4	-	4	0,66	33,33
PHILIPPUS ARABS	5	6	-	7	1,4	58,33
PHILIPPUS II ARABS			1			
TOTAL	-	11	1	12	-	99,99

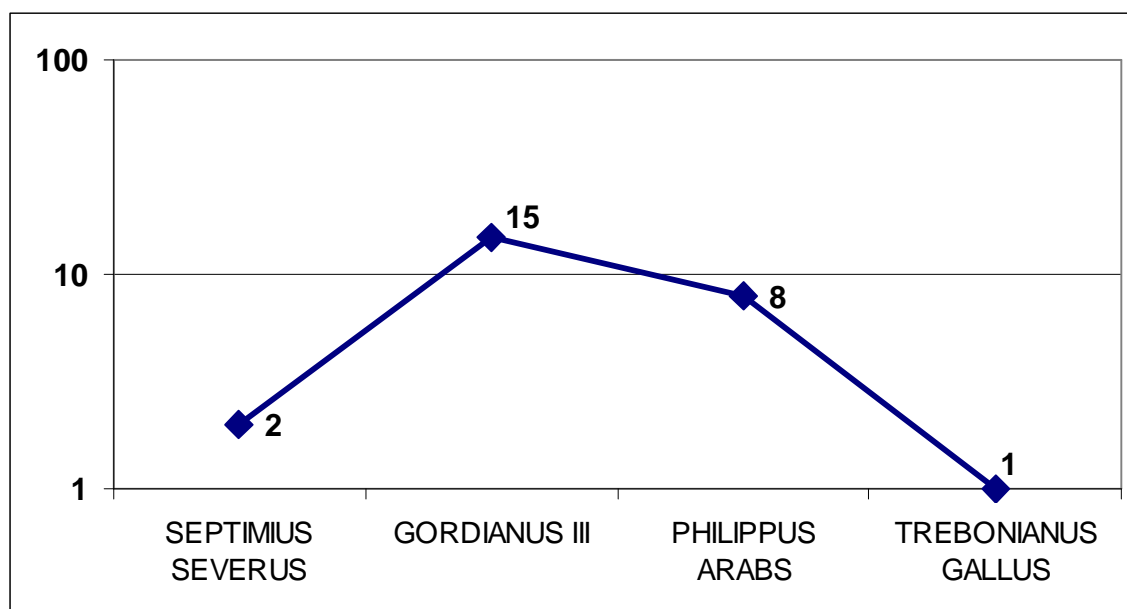
TABELUL II
TEZAURUL DE LA RÂURENI

Emitent	Ani de domnie	Nr. de monede pentru emitentul principal	Nr. de monede pentru emitentul secundar	Total monede	Coeficient intrări monedă pe an	% din tezaur
SEPTIMIUS SEVERUS	18	1	-	2	0,11	7,69
CARACALLA		-	1			
GORDIANUS III	6	15	-	15	2,5	57,69
PHILIPPUS ARABS	5	7	-	8	1,6	30,76
PHILIPPUS II ARABS		-	1			
TREBONIANUS GALLUS	2	1	-	1	0,5	3,85
TOTAL	-	24	2	26	-	99,99

GRAFICUL I
FRAGMENTUL DE CENTURĂ

GRAFICUL II
TEZAUUL DE LA RÂURENI

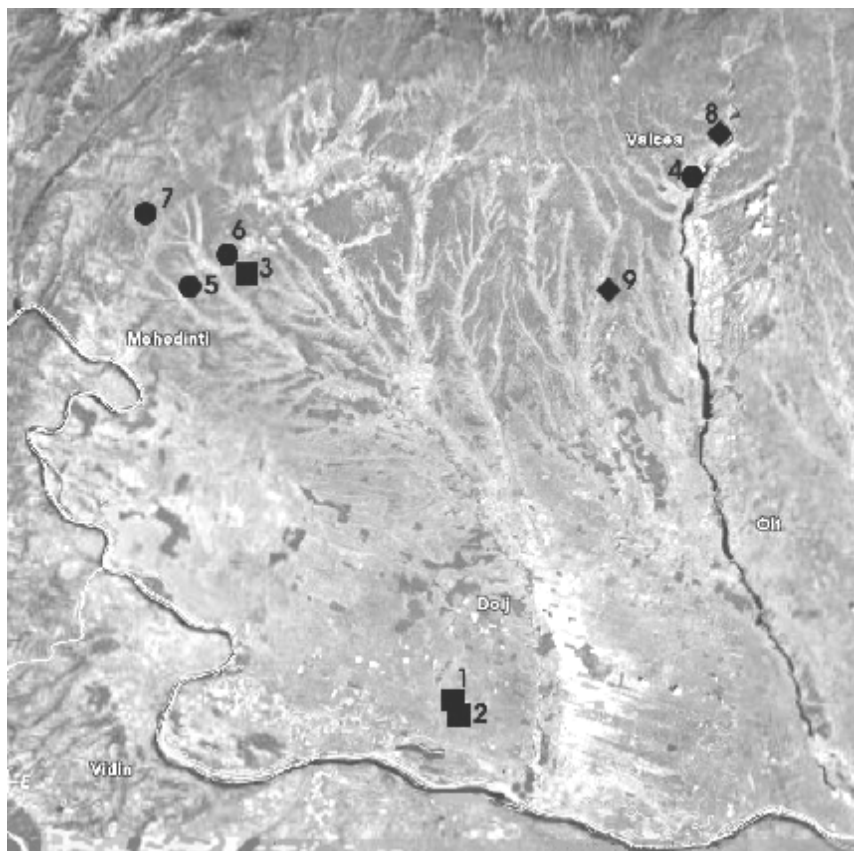
PLANȘA I

PLANȘA II

HARTĂ

- Tezaurе încheiate cu monedă de la Traianus Decius: 1. Bârca I, 2. Bârca IV, 3. Leurda
- Tezaurе încheiate cu monedă de la Trebonianus Gallus (4, 6) sau Volusianus (5, 7): 4. Râureni, 5. Sisești, 6. Strâmpțu, 7. Seliște.
- ◆ Tezaurе încheiate cu monedă de la Valerianus: 8. Olteni, 9. Stănești.